

se nahajajo deloma že v tisku poljski prevodi Gunduličevega »Osmana«, Njegoševega »Gorskega venca« in Stankovičeve »Nečiste krvi«. Pripravljajo se pa intenzivno tudi antologije moderne jugoslovanske lirike in proze, v katerih bomo tudi Slovenci odlično zastopani. Če se bo vse izvedlo, kar se je počelo, in tako kot je zamišljeno, bo »Jugosłowiańska Biblija« odlično predstavljala v tujini našo kulturno višino. Želeti bi bilo le, da bi se »šolski klasiki« preveč ne razbohotili na račun sodobnosti, kajti konec koncev je važno le to, koliko tudi mi v sodobno umetnostno in duhovno problematiko unesemo svojega sodobno borbenega izraza. Pozdraviti pa moramo vsekakor odločnost in žrtve mož, ki so pripravljeni brez podpor oficijelnih strani nositi naše blago na svetovno borzo, zavedajoč se dobro, da se po blagu, ki se ne nudi, tudi ne povprašuje.

Tine Debeljak

Emil Ludwig: Napoleon. Prevedel Josip Vidmar. Založba Modra ptica. Ljubljana, 1932. Str. 510.

Ludwigov »Napoleon« je bil predmet nestetih člankov in razprav, iz katerih se je izvilo bistveno vprašanje: Kaj je prav za prav življenjepis in v čem je naloga biografa, ki hoče prikazati osebnost v vsej verjetnosti in resničnosti. Nemški biograf, ki je s svojimi deli zaslovel po vsej Evropi, saj je vsako od njih prevedeno najmanj v pet, šest jezikov in je od njih vprav Napoleon našel največ čitateljev in občudovalcev, nemški biograf Ludwig je v odgovor na premnoge kritike poklicnih zgodovinarjev poudaril, da mu ne gre za obnavljanje in ponavljanje dat in kronik, marveč za ustvaritev žive osebnosti, ki naj vzbudi zanimanje sodobnih čitateljev. Poleg te naloge si je Ludwig postavil še drugo: prikazati tiste osebnosti, ki so v svojem življenju načelnale in reševale probleme, ki njih važnost in pomembnost ni bila samo omejena po določenem času in okolju, marveč razpeta še v naš čas, tako ves prvinski in na vse strani odprt ter pripravljen razumevati še tako nasprotujoče si duhove. Okvir, ki si ga je bil načrtal nemški življenjepisec, je kajpada zelo širok in razodeva razgibanost umetniškega tvorca, obenem pa skrivoma daje prostora nevarnosti prepovršnih in pozneje tendenčno mišljenih biografij, ki

njih marsikatera zmanjšuje sloves Ludwigovega imena. V kratki dobi je Ludwig napisal lepo vrsto biografij in monografij, ki so si sledile v vedno ožjem časovnem razmiku, da si se moral čuditi avtorjevi produktivnosti in naglici, na pr. »Genie und Charakter«, zbirka dvajset »moških podob«, eseji o »Umetniku«, »Napoleon«, »Wilhelm II.«, »Juli 14.«, »Der Menschensohn«, »Lincoln«, »Goethe« i. t. d. in za svoj abrahamski jubilej je poslal svojim čitateljem obsežno antologijo slik in prizorov iz svojega bogatega življenja, ki mu je nudilo premnoga srečanja z najuglednejšimi osebnostmi sodobne politične in kulturne Evrope. Ali vprav ta, doslej poslednja knjiga je nehoti nekoliko razgrnila zastor nad osebnostjo biografa samega, ki se je, seveda proti svoji volji, tu pa tam razodel kot človek, ki ljubi čaščenja in priznanja, premočno zavedajoč se svoje pomembnosti, ki jo je skušal kar najočitneje poudariti nedavno s svojim bleščečim nastopom pred pariškim občinstvom kot kulturni poslanec Nemčije, kar so mu premnogi rojaki hudo zamerili in mu ob tej priliki očitali njegovo židovsko poreklo. Vsekakor pa moramo v Ludwigu zreti izrazitega zastopnika literarne zvrsti, ki bi jo imenoval najbolj kratko biografski roman, kakršnega nahajamo v najčistejši obliki v delih Francoza Andréja Mauroisja. A. Maurois je s svojim Shelleyjem in Byronom ustvaril visoki umetnini, ki razodevata, kako globoko je avtor razmišljeval o problemih biografskega romana, o katerem se je razbesedil tudi v razpravi. V tej razpravi je Maurois odmeril mesto svojemu Shelleyju med romanom in biografijo, zavedajoč se opasnih težav, ki prete takemu pisatelju, zakaj osebe v romanu so poenostavljene in zgrajene (vsak njihov gib je pisatelju zavestno motiviran), medtem ko v živi osebi, skrajno zagonetni in neopredeljivi, zaman tipaš po poslednjih motivih. Poleg tega je nekoč živa »zgodovinska« oseba tudi še plen zgodovinarja, ki jo drži v mreži časovnih dogodkov in politično vekovitih dejanj. Tako utegneš prikazati na pr. Ludvika XIII. kot kraljevskega reprezentanta svoje dobe, kot posebljen sistem, ali pa kot človeka, ki se je slučajno imenoval Ludvik XIII. in čigar delo in nedelo ni samo važno v oni obliki, ki so jo stvorili in nam prepustili zgodovinpisci,

marveč tudi v oni obliki, ki ga prikazuje kot določenega človeka, kakoršen utegne biti zanimiv tudi najbolj neznan človek pod solncem.

»Biograf«, pravi Maurois, »mora prav tako kot portretist ali pa krajinar ločiti bistvo od celote. S takšno izbero in, če zna kajpak tudi izbirati, ne da bi omejeval in zmanjševal, pa utegne ustvariti umetnino.« Biograf pa mora kot umetnik zajeti še nekaj: barvo, fluid osebnosti, tisti osnovni fluid, ki veje iz osebnosti od početka do smrti, zasledujoč ga v najskritejših, osebnih utripih, ki zanje ne ve zgodovinar, ali ki so morda usodna sprožila poznejših sekularnih dogajanj. Dih tega fluida mora prešinjati ves tok življenja, kakor se je razširjalo iz skritih početkov detinstva v vrh dozorelosti. Biograf Dickensovega življenja bo na pr. pričel: 7. febr. 1812 se je rodilo dete, drobno, slabotno..., medtem ko bo lit. zgodovinar pričel: »Ch. Dickens, najpopularnejši romanopisec i. t. d. se je rodil 7. febr. 1812«. Skratka biograf naj piše v časovnem redu in naivno, nikoli ne sme prekinjati toka z opazkami, ki namigujejo na poznejšo zgodovinsko veličino svojega junaka, ker bi s tem potvoril edino resnični časovni osebnostni razvoj, ki vanj zaporedoma prihajajo šele poznejši zgodovinski znani dogodki. Tisoč drobnih odtenkov, ki jih izražajo pisma, dnevniki, sporočila prijateljev i. t. d., so mnogo večje važnosti za podoživljanje osebe — osebnosti, kot še tako bistro razlaganje in komentiranje njenih svetovnih nazorov ali pa zgodovinsko odločilnega poslanstva.

Na taki osnovi je šele uspelo Mauroisju ustvariti tako človeško toplo biografsko mojstrovino kot je na pr. njegov »Ariel«, tak je tudi »roman« »Elisabeth and Essex« Angleža L. Stracheya in s take osnove moramo gledati in meriti tudi L. »Napoleona«. Delo je razdeljeno v pet knjig, ki spominjajo na pet dejanj veličastne žaloigre: Otok, Hudournik, Veletok, Morje, Skala. To v brezbrežje silno naraščajoče življenje je utesnjeno med dvoje otokov — rojstvo in smrt — Korzika in Sv. Helena — in Napoleonovo življenje samo je prav za prav najbolj plastično izraženo v podobi skrivnostnega otoka sredi oceana. S tem vokvirjenjem se je Ludwigu posrečilo obdati življenjepis kakor z neko auro, ki te mora

obveti, če hočeš podoživljati »Napoleonovo pravljico«. S citati iz Goetheja, ki uvajajo knjige, je pisatelj sicer v opreki z Mauroisjevo zahtevo, da ne vsiljuj čitatelju apoteoz, zato pa je pripovedovalec pogodil bistvo vzornega življenjepisa s prav epsko pripovedovalnostjo brez modrovanj, ki jo prekinjajo sunkoviti vzgibi velike osebnosti v dramatičnih razkrižjih. Iz nešteti na videz neznatnih prizorčkov in prigod nam ume predočiti postavo, sproščeno tesne obleke zgodovinarske distančnosti, razvijajočo se v čuvstvenem in duhovnem življenju. Vse zgodovinsko je samo ozadje oziroma poslednji najvidnejši izraz sil, ki so se križale, pletle in trle tudi v Napoleonu. Takratni svetovni dogodki so prikazani s stališča cesarja samega, ne pa morda raz vidik nekega abstraktnega, objektivnega opazovalca. Napoleon-človek ni morda nikjer tako izrazito poudarjen kot v tistem pretresljivem prizoru, kjer trepeti mati za usodo svojega otroka. Mati in sin — še vedno, preko vseh sekularnih pretresljajev, Napoleon sin, pa čeprav ga velikega zmagovalca ogrinja že cesarski sijaj. »Vsak konflikt z njegovimi brati, z njegovo ženo, vsaka ura melanholije ali ponosa, njegova jeza in prebleditev, lokavost in dobrota nasproti prijateljem in sovražnikom, vsaka beseda generalom ali ženskam«, piše L. v Dostavku, »vse to se mi je zdelo važnejše nego bojni red pri Marengo...« i. t. d.

L. nam je ustvaril v Napoleonu moža, ki se v njem borita »fantazija in številka«. »Ta bitka v njegovi notranjosti je hkratu odločila o oblasti nad svetom«, pa tudi padec njegov. V svetu fantazije slavi ta demonski človek razkošne polete svojega življenja, istočasno ga zamamlja svet računov in reda s pravtako vročo strastnostjo, zakaj Napoleon je sredozemski človek — merec in omejevalec, morda se je strašna sila, ki ga je gnala v tako strme vrhove, imenovala le strast urejevanja. »Evropa bi dejansko kmalu postala en narod, potujoč po nji, bi vsakdo čutil, da je na poti po skupni domovini... Ta združitev se bo prej ali slej izvedla zaradi golega pritiska dejstev. Prvi nagib je ustvarjen; po mojem padcu in po razsulu mojega sistema, mislim, da v Evropi ne bo mogoče ustvariti ravnovesja, razen v zvezi narodov«, piše proroški veliki sanjar, ko se je zavedel, da je tudi

njegovemu urejajočemu duhu postavljena meja, ta meja: Rusija in Španija — kaos, brezmejnost, vztočna sfiga, ob njej se je ustavil drzni Evropec. Prav ti dve tajni protisili je L. močno poudaril in poglavja o Napoeonovem srečanju z Rusijo in Španijo spadajo med najmočnejša poleg onih, kjer doživimo legendarnega cesarja v srečanjih z Goethejem, Talleyrandom in Fouchejem. Napoleonov roman vpliva kot fikcija. Ali pa ni naposled sleherna biografija vendar samo fikcija? Ali je res mogoče odpreti človeku vse zunanje, da mu zreš neposredno v srce? Ali pa ni mar srce tako povezano s tisočnimi dušami, da več ne ve, kaj je njegovo, kaj je bližnjega? Kako vse drugače spet n. pr. doživiš Napoleona v »Vojni in miru«, in drugače spet v Merežkovskega apoteozi, kjer je ruski bogoiskalec skušal ustvariti mitično osebnost.

V Ludwigovem okviru je Napoleon živ in verjeten, to pa že opravičuje visoko vrednost te biografije, v kateri je nemški pisatelj gotovo najbolj uspel. Knjigo odložiš kot da si dosanjal čudežno pravljico. Prikazati moža, ki iz borbe med fantazijo in številko zraste v nadčloveško osebnost, — to je Ludwigu uspelo, ali kje so meje L. tvornosti, domišljiji in globini, izveš v njegovem zelo značilnem delu »Sin človekov« (Der Menschensohn), ki ti razkrinka gibčnega in duhovitega obrazovalca kot moža meščansko svobodomiselne idejnosti, ki se ne plaši s svojimi za tako upodobitev docela neprimernimi in nesposobnimi sredstvi bližati se misteriju učlovečenega Boga. Ob tem delu se ti prav za prav šele odkrijejo mnogi nedostatki Ludwigovega celotnega ustvarjanja, ki se kažejo n. pr. tudi v biografiji Wilhelma II. — namreč z vedno istimi pripomočki odpirati skrivnosti najbolj različnih in bistveno nasprotujočih si osebnosti. Morda je Napoleon še najbolj nesporno L. delo in zaradi tega in iz potrebe po močnem življenjepisu o možu, ki je zapustil sledove tudi pri nas, je prav, da smo dobili v lepi Vidmarjevi slovenitvi prevod v okusni izdaji »Modre ptice«.

Miran Jarc

Milovan Đilas: Momci posle rata. (Iz »Dokumenata«). Beograd, 1931, str. 28.

Ne bi toliko govoril o tej mali knjižici, da ni tako simptomatična za najmlajšo gene-

racijo srbskih pisateljev, ki šele zdaj objavljajo svoje prve strani in sede še po večini na univerzah. To je generacija, ki se šola ob modernih nemških šlagerjih, ob evropski vojni literaturi, ameriških romanih in novi ruski literaturi ter se naslanja zlasti na izdajateljsko društvo »Nolit« (= nova literatura), ki je danes brez dvoma najpopularnejše književno podjetje in uspešno konkurira s podobnimi »Savremenimi pisci«, ki jih izdaja Popovičeva grupa. To je borba življenjske aktualnosti z estetsko dogmatičnostjo. Duhovni razvoj zadnjih let se je odločno nagnil k »Nolitovi« socialno-moralni revolucionarnosti, kjer ne gre toliko za umetnost kot sodobno realnost, ki je v očitni borbi proti kakršnikoli metafiziki ali religiozni romantiki ter zavrača z otroško gesto n. pr. filozofijo kakega Berdjajeva prav tako kot mogoče edine domače religiozne duhove, Iz. Sekulić, Ks. Atanasjević i. dr. Mislim pa celo, da se mogoče nobeni narodni psihi bolj ne prilega tak naturalističen etos kot srbski, ki je — po mojih opažanjih — sicer globoko etična a docela areligiozna, ter ta duhovni tok pomenja zanj veliko evolucijo v svojo smer. Ob tem dejstvu pa jasno vidim, da Slovenci med Srbi ne bomo nikdar priznani od one strani, od katere bi morali biti, kajti za smisel kakšnega Pregljevega etičnega baroka ali Vodnikove eterične romantike Srbi nimajo posluha. Nasprotno pa ima Seliškar med to generacijo sloves najboljšega sodobnega pesnika, sicer res bolj po reklami kot po stvarnem poznanju, a vseeno ne neupravičeno, dočim gredo s Cerkvenikovim imenom v osvojevalni pohod, kar je za nas nesmisel. Da jasno povem: danes je v mladi Srbiji v modi ona struja, ki jo v Ljubljani predstavlja »Cankarjeva družba«, s to razliko mogoče, da se v Beogradu zbirajo v njej večji talenti, ki pa so prav tako še neprečiščeni. Tudi pri njih se dogaja isto kot povsod v dobi mode: to je čas medsebojnih reklam, naivnih napadov in frazastih protestov v imenu človečanstva; lirika je retorična z nabreklo govorniško besedo, drama polna racionalistično propagandnih krikov in roman poln naturalizmov s sentimentarno moralno gloriozlo. Umetniški uspeh pa bo doseglo med njimi le malo izvoljenih in še ti bodo morali zavreči vso modno navlako in se iz sebe, z ljubeznijo velikega a skromnega srca, spojit z družbo.